
EVOLUȚIA DREPTULUI ROMÂNESC ÎN PERIOADA 1700 - 1923

Eugen Plugaru

E-mail: plugarueugens@xnet.ro

Abstract. I decided to approach this topic as I considered the stated period (1700 – 1923) to be particularly important to what Romanian Law represents today. In my work, I tried to tackle a few essential moments which marked the evolution of our country's law.

The most consistent part of this material deals with the legal reforms enstated by Cuza, with special regard to his last two years of reign. During this particular period, Romanian law faced great transformations, which we still greatly encounter in today's Romanian legal system.

For instance, the bicameral structure of our Parliament, dating back to 1864, the Civil Code and the Civil Procedure Code, equally elaborated in 1864 and enforced since 1865, of which an important part is still in force today.

The constitutional monarchy plays an essential role in the evolution of Romanian state and law, Carol I being the king under who's rule the first genuine Romanian constitution was introduced, in 1866.

As well, king Ferdinand I, "The Unifyer", was the artizan of the most advanced and democratic constitution Romania ever had, which was widely acknowledged and appreciated across Europe, the constitution from 1923.

This moments was the starting points for the evolution of romanian law. On this base was built the contemporary law system.

Importanța pe care norma o are în viața societății este indiscutabilă. Orice societate a simțit nevoia de a-și ocroti propriile sale valori, începând cu viața membrilor săi, libertatea și proprietatea, adică acelea pe care J. J. Rousseau le numea drepturile naturale. Pentru ca aceste drepturi și libertăți să fie ocrotite, dar și pentru a ști și care ne sunt obligațiile, societatea a impus reguli. La început, acestea erau nescrise – **legea talionului** era un bun exemplu în acest sens –, iar mai apoi au fost codificate, adică transpuse într-un limbaj de specialitate și înmănunchate în culegeri – unele intitulate chiar coduri, spre exemplu Codul lui Hamurrabi.

Dacii au elaborat și ei sisteme de legi, despre care se știe însă doar din scrierile istoricilor vremii, ca Iordanes și Strabon. Burebista, primul rege al tuturor dacilor, spre exemplu, a creat un sistem de legi inspirat, după cum spunea el, de către zei, având însă în vedere și obiceiurile pământului; dreptul dac a fost de natură **cutumiară**, regulile societății, aplicate constant o perioadă îndelungată căpătând forța unor adevărate legi. Odată cu intrarea romanilor în Dacia, aceștia impun și legile lor, dreptul roman ajungând să guverneze relațiile sociale din fosta Dacie.

Societatea românească nu putea face excepție, și, ca o consecință firească, oameni luminați au contribuit, de-a lungul timpului, la instituirea unor reguli scrise. Neagoe Basarab, domn al Țării Românești în perioada în care apărea în Brașov primul document cunoscut în limba română, se presupune că a lăsat “**Învățăturile**” **fiului său Teodosie**, acestea fiind prima culegere de norme juridice de la noi.

După anul 1711, instaurarea regimului fanariot în Țările Române aduce cu sine transformări remarcabile în plan social, economic și juridic. Influența societăților apusene, dar mai ales evoluția societății românești impune apariția unor noi legi. În prima perioadă a domniilor fanariote, în timpul lui Ștefan Nicolae Racoviță, paharnicul Mihail Fotino elaborează un **Manual de legi** în limba greacă, în care sunt sistematizate, pe ramuri de drept, dispoziții legale aplicabile în acele timpuri, referitoare la procedurile de judecată, dreptul familiei, contracte, dreptul penal. Pe lângă acestea, apar norme comerciale, impuse cu necesitate de dezvoltarea tot mai accentuată a comerțului. Izvoarele Manualului sunt **bazilicalele, Legea agrară bizantină și Obiceiul Țării**, adică acele reguli nescrise aplicate în Principatele române. Este de remarcat că Manualul reprezintă o primă încercare de codificare a normelor scrise și nescrise, și că, deși el nu a fost tipărit niciodată, a fost constant aplicat mai ales în practica instanțelor judecătorești.

În cea de-a doua fază a regimului fanariot, între 1774 și 1821, apar alte culegeri de texte cu caracter juridic, cum ar fi **Pravilniceasca Condică** (Mica rânduială juridică), elaborată de către Alexandru Ipsilanti. Deși ea a fost adoptată în 1775, nu a putut fi aplicată decât din 1880, datorită puternicei opoziții a Porții otomane. Ea a fost abrogată expres doar odată cu intrarea în vigoare a Codului Civil, dar în fapt s-a aplicat până la Legiuirea Caragea (1818), dată de Domnul Țării Românești la acea vreme, Ioan Gheorghe Caragea. **Codul Calimah** (“Codica țivilă a Moldovei”), a fost scris întâi în limba neogreacă (1817) și apoi tradus în românește (1833) de mai mulți juriști, la inițiativa lui Scarlat Calimah, domn regulamentar al Moldovei.

Importanța celor trei lucrări juridice este extraordinară, având în vedere atât aplicabilitatea lor, cât și numeroasele asemănări pe care le prezentau. La aceasta a contribuit, în mare măsură, și obiceiul pe care îl avea Poarta de a schimba domnia din Țara Românească în Moldova, fiind create, în acest fel, instituții asemănătoare și reguli asemănătoare în cele două Principate. Odată cu elaborarea lor, apar reguli noi, manifestate în ceea ce privește: proprietatea, care capătă acum caracter contractual, degajându-se de caracterul legal de până atunci; persoanele juridice, numite tovărășii în Pravilniceasca Condică și în Legiuirea Caragea, sau persoane moralicești, în Codul Calimah; obligațiile, ale căror izvoare sunt legea, tocmeala (contractul) și vătămarea adusă cuiva (delictul, după actualul Cod Civil).

Materia contractelor capătă și ea reglementări noi, acordându-li-se o importanță deosebită, în contextul în care schimburile marfă-bani capătă o amploare tot mai mare. O bună parte din aceste instituții le regăsim chiar în dreptul actual, fiind preluate de Codul Civil. Legat de procedură, **Condica Șireților** din Țara Românească oprește martorii mincinoși, care au fost prinși și pedepsiți, să mai depună mărturie în alte procese. Ca

urmare a modernizării organizării instanțelor judecătorești, apare obligativitatea motivării hotărârilor în scris, cu arătarea “capului de pravilă”, adică a textului de lege aplicat în cauză. De asemenea, tot de atunci se aplică și prevederi referitoare la licitațiile publice (vânzarea la mezat), falimentul (mofluzii mincinoși erau o categorie aparte – faliiții frauduloși) și practica arbitrajului comercial.

Tinerii din principate au început să studieze dreptul la universități străine din Franța și Italia, cunoscând mai îndeaproape civilizația apuseană și aducând în țară idei novatoare.

Din 1787 încă, Statele Unite ale Americii aveau Constituția care, cu unele amendamente, este valabilă și azi; Franța adoptase, în plină Revoluție (1791) prima Constituție europeană; românii simțeau și ei nevoia de a avea o constituție a lor. O primă încercare a fost făcută de către Tudor Vladimirescu, el anunțând în repetate rânduri, de-a lungul drumului său, că țara va avea și ea o **lege fundamentală dreaptă**. Din păcate, proiectul constituției lui Tudor nu s-a materializat. În încercarea lor de a realiza o societate modernă, bazată pe o lege fundamentală, boierii liberali și negustorii progresiști, constituiți în Mișcarea Cărvunariilor, au elaborat un proiect de Constituție în 1822, dar care nu a fost aplicat niciodată. Având legături cu mișcările progresiste din Franța și Italia (carbonarii, de unde și denumirea acestui grup), ei au reușit să impună anumite idei societății românești de atunci.

Urmare a Păcii de la Adrianopole, în 1828, încheiată în urma războiului ruso-turc, principatele românești intră în sfera de influență a Rusiei, și sunt redactate **Regulamentele Organice**, ele fiind aplicate de la 1 iulie 1831 în Țara Românească, și de la 1 ianuarie 1832 în Moldova. Importanța acestor regulamente este dublă. Pe de o parte, ele organizează, în unele privințe, statul și societatea românească de la acea vreme; introduc chiar un principiu foarte important pentru orice societate democratică, acela al separării puterilor în stat. Limitarea puterilor domnului și crearea prin lege a unor adunări care să reprezinte interesele boierimii și a burgheziei în formare (asemănătoare parlamentelor) sunt considerate ca fiind primele elemente de drept constituțional scrise în Principatele române. Deși adunări existau anterior regulamentelor organice, ele nu aveau ca izvor legea, ci obiceiul țării. Libera circulație a românilor în cele două principate, posibilitatea dobândirii de imobile în oricare dintre cele două țări române, reflectă, este adevărat că într-o fază incipientă, faptul că ei erau considerați încă de atunci cetățeni ai aceluiși stat. Pe de altă parte, asemănarea dintre prevederile celor două regulamente, precum și drepturile cetățenilor arătate, netezesc calea spre realizarea Unirii.

Așadar, Regulamentele Organice, chiar dacă nu au valoarea unei Constituții, pun bazele unor organizări foarte apropiate în Principate și creează cadrul juridic favorabil Unirii. Este de remarcat și faptul că vechile rânduieli (Codurile Caragea și Calimach), care conțin de asemenea dispoziții comune, au fost integrate firesc în regulamente, deoarece corespundeau realităților din acea vreme. În materie comercială, însă, se simțea nevoia unor reguli noi, schimburile cu caracter comercial căpătând o tot mai mare amploare. Ca urmare, a fost tradus Codul Comercial Francez, în Moldova, iar în Țara Românească, pe baza lui, a fost tipărită și aplicată “**Condica de comerț**” a lui Simion Marcoviciu, și

care, în scurt timp, a fost aplicată și în Moldova. Ea nu copia codul francez, ci, ținând cont de particularitățile fenomenului comercial de aici, a introdus și reguli specifice.

Modernizarea legislației devenise o **necesitate**, atât din punct de vedere al organizării societății românești, cât și din perspectiva raporturilor pe care statele apusene le aveau cu Țara Românească și Moldova. Mai ales după Unirea de la 1859, când diplomația românească făcea eforturi extraordinare pentru recunoașterea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza, iar dintre marile puteri Anglia avea o atitudine ezitantă, și Austria și Turcia se împotriveau, a fost nevoie de multă fermitate și iscusință politică pentru păstrarea și consolidarea acestei mari realizări. Curajos, Al. I. Cuza, bucurându-se de sprijinul poporului, a impus în primul rând opoziției din țară, dar și celei din străinătate, voința tinerei României. A înlăturat caimacamii, a organizat administrația în mod unitar, a unificat ambasadele Moldovei și Țării Românești și a impus reprezentanțe diplomatice unice în România pentru celelalte țări.

Pe plan legislativ, Cuza a început reformele cu reorganizarea armatei, adoptând regulamente de instrucție comune celor două principate; a modificat conducerea bisericii și a reorganizat-o, în vederea limitării amestecului altor state în treburile interne ale Bisericii Române; în foarte multe cazuri a recurs la politica faptului împlinit, luând acele măsuri care s-au dovedit bune pentru popor, forțând în acest fel marile puteri să recunoască înfăptuirile sale. Dacă în raporturile externe politica lui Cuza se bucura de un sprijin mai larg din partea partidelor politice, pe plan intern s-a izbit de o puternică opoziție din partea reprezentanților moșierimii. Aceștia erau refractari la măsurile novatoare propuse de către domn, deoarece le lovea interesele economice și le slăbea puterea politică. În 1862 se formează așa-numita “monstruoasă coaliție”, care dorea să împiedice realizarea reformelor, mai ales a adevăratei reforme agrare. Majoritatea parlamentară, formată din moșieri, a respins constant încercările de promovare a acestor legi, consecința directă fiind o mare instabilitate a guvernelor, care se schimbau la câte 2-3 luni. Față de această situație, domnul, împreună cu apropiații săi, a pregătit o ofensivă deosebit de puternică, având drept scop instaurarea unui regim de putere personală.

Astfel, la 2 mai 1864, printr-o lovitură de stat, Cuza a dizolvat Adunarea Legislativă și a organizat un **plebiscit** asupra legii sale electorale, care fusese respinsă inițial de Adunarea legislativă. Totodată, Cuza a supus votului popular și un statut de lărgire a dispozițiilor Convenției de la Paris adoptată de puterile garante, în urma Conferinței lor. Plebiscitul a confirmat atât legea electorală, cât și statutul, consfințindu-se noua structură a legislativului și stabilindu-se și unele din atribuțiile domnitorului și ale miniștrilor săi. Principala inovație adusă a constat în crearea **Corpului Ponderator**, numit mai apoi Senat. Potrivit Statutului, din Senat faceau parte nouă membri de drept, adică cei doi mitropoliți, episcopii eparhiilor, primul președinte al Curții de Casație și cel mai vechi general în activitate. Acestora li se adăugau 64 de membri numiți de domn, 32 dintre persoanele care au exercitat cele mai înalte funcții în stat și 32 dintre membrii consiliilor generale ale județelor, de pe o listă de trei candidați pentru fiecare județ. În felul acesta, Al. I. Cuza a realizat dorința sa de a da parlamentului o mai largă reprezentare, lucru cerut și de Convenția de la Paris de la 1856, încheiată în urma războiului Crimeii, prin

care s-a hotărât și înființarea **Adunărilor ad-hoc** în cele două principate. Totodată, prin crearea celei de-a doua camere, Cuza a reușit să modifice în favoarea sa raportul de forțe din parlament. La scurt timp după lovitura de stat și instaurarea puterii personale, Cuza a putut face împrăștierea țăranilor, prin reforma agrară pe care o promisese și o inițiasse de mai mult timp, și care a constituit obiectul unor aprige dispute în perioada anterioară.

Este de un real interes modul în care s-a realizat această reformă: aparent, dreptul de proprietate nu a fost atins, țăranilor recunoscându-li-se un drept preexistent, nefiind vorba formal nici despre o expropriere a moșierimii și nici despre o împrăștiere a țăranilor. Textul legii arată că “sătenii clăcași sunt și rămân deplin proprietari pe locurile supuse posesiunii lor, în întinderea ce se hotărăște prin legea în ființă”, consacrandu-se astfel principiul potrivit căruia proprietatea este sacră și nu poate suferi vreo atingere.

Din inițiativa și la ordinul lui Al. I. Cuza au fost elaborate noi coduri: civil, de procedură civilă, penal și de procedură penală, care urmăreau să reflecte transformările petrecute în societatea românească. S-a reușit ca, la acea vreme, România să aibă una dintre cele mai moderne și mai progresiste legislații europene, beneficiind de experiența altor state (Franța, Austria, Italia - care și ea își căuta identitatea națională), preluând prevederi ale codurilor din aceste țări, dar ținând cont și de doctrina juridică a vremii, care a semnalat mai multe neajunsuri ale acestor coduri, și de realitățile din România de atunci. Comisia Centrală de la Focșani, cea care a fost însărcinată cu elaborarea lor, a păstrat neschimbate unele prevederi, pe altele le-a modificat, iar pe altele le-a respins complet, considerând că ele nu sunt potrivite relațiilor sociale din țara noastră. Codurile civil și de procedură civilă, elaborate din 1864 și aplicate de la 1865 sunt în vigoare și astăzi, chiar cu unele modificări. Este de remarcat faptul că, o parte din dispozițiile cuprinse în codurile lui Ipsilanti, Caragea și Calimach au fost preluate și în actualul Cod Civil Român.

Codul penal și Codul de procedură penală au fost aplicate între 1865 și 1937. Pe lângă faptul că ele au unificat dreptul penal și procedura în Țara Românească și în Moldova, au adus și numeroase îmbunătățiri. Spre exemplu, la început, codul penal nu ținea cont decât de persoana infractorului, făcând abstracție de eventualele perturbări ale comportamentului individului induse de factori sociali. Din aceste motive, pedepsele erau foarte aspre, și nu aveau în vedere aspectul educativ al sancțiunii. În timp, însă, s-a mai îndulcit tratamentul aplicat delicvenților, și și-a făcut loc ideea reeducării lor. Și-a găsit loc, de asemenea, și ideea circumstanțelor atenuante, care permiteau judecătorilor să coboare pedepsele prevăzute pentru faptele săvârșite. După felul pedepselor aplicate (care era criteriul după care se împărțeau fărădelegile), se distingeau trei tipuri de infracțiuni, și anume: crime, pedepsite cu pedepse criminale; delicte, pedepsite cu pedepse corecționale; contravenții, pedepsite cu pedepse polițienești. Clasificarea ținea cont de gravitatea faptelor, precum și de valorile sociale și morale care au fost încălcate. Existau astfel infracțiuni împotriva statului, împotriva constituției (vizînd sistemul electoral sau cel parlamentar), împotriva intereselor publice și împotriva intereselor particulare. Existau încă de atunci, ceea ce azi numim subiecte calificate (funcționari aflați în exercițiul

funcțiunii), precum și participație, tentativă sau complicitate. Aceste elemente concureau și ele la individualizarea pedepsei.

Codul de procedură penală aduce noutăți ca: judecata publică, oralitatea și contradictorialitatea. Procesul penal cuprindea două părți: prima, premergătoare judecării, în care intrau descoperirea, urmărirea și instrucția, iar cea de a doua, judecata propriu-zisă. În acea vreme, exista și în dreptul românesc procedura cu jurați. Aceștia trebuiau să își exprime părerea, neargumentată, cu privire la vinovăția sau nevinovăția acuzatului și dacă se acordă sau nu circumstanțe atenuante. Răspunsurile afirmative obligau judecătorii să încadreze fapta în textul de lege și să aplice pedeapsa, reducând-o dacă juriu considerau că există circumstanțe atenuante. Prin această procedură, au fost situații în care infracțiuni împotriva statului au scăpat nepedepsite, deoarece jurații au considerat persoanele nevinovate. Ca urmare, aceste cauze au fost scoase de sub jurisdicția Curților cu juri și date în competența tribunalelor, în care nu mai funcționau juriu, iar judecătorii, care erau de carieră, trebuiau să își motiveze hotărârile de achitare.

Cuvintele lui Mihail Kogălniceanu rostite cu ocazia dublei alegeri a lui Cuza, “la țară nouă, legi noi”, au fost un adevărat lait-motiv al agitatei sale domnii. Reformele introduse de Cuza au fost deosebit de importante pentru evoluția ulterioară a statului și dreptului român. Sunt datorate lui modernizarea principalelor instituții, crearea unor legi moderne și durabile, alinierea micului stat român la nivelul statelor vest-europene.

Perioada care a urmat abdicării lui Cuza a fost, și ea, una deosebit de importantă. Dezvoltarea economică susținută, începută deja, coroborată cu transformările petrecute mai ales în ultimii doi ani, determină o apreciabilă modificare a structurilor sociale. Puterea burgheziei este în permanentă creștere, pe lângă negustori apar și industriași, dar și profesori universitari, funcționari în administrația publică, politicieni de profesie. Aceste realități impuneau o nouă corelare a legilor, în primul rând o Constituție. Cuza nu a reușit să impună și o lege fundamentală, capabilă să structureze și mai bine societatea. “Statutul dezvoltător”, deși cuprindea numeroase elemente caracteristice unei constituții, nu putea fi considerat astfel, deoarece Convenția de la Paris prevedea că principatele își păstrau autonomia sub suzeranitate otomană și protecția puterilor garante. Separarea puterilor în stat nu era înfăptuită, drepturile și libertățile românilor nu aveau suficientă consistență, organizarea teritoriului și a statului nu era bine definită.

Instaurarea monarhiei constituționale parlamentare a rezolvat în bună măsură aceste neajunsuri. La scurt timp după înscăunarea lui Carol I, în 1866, a fost dată **prima Constituție** adevărată a României. Aceasta prevedea că Domnul (apoi Regele), Guvernul și Parlamentul dețin locurile centrale în viața statului. Totuși, domnul avea o poziție mai însemnată, având prerogative destul de largi, care îi confereau o autoritate sporită. El avea inițiativă legislativă, numea și revoca miniștri, sancționa și promulga legile, numea și confirma în toate funcțiile publice. După războiul de independență și proclamarea României ca regat, în 1881, importanța monarhului se consolidează. Avea puterea de a numi guvernul, care controla parlamentul, datorită poziției preponderente pe care executivul o avea față de legislativ. Regele putea dizolva parlamentul și apoi forma un

nou guvern, care să organizeze noi alegeri parlamentare; regele exercita autoritatea legislativă împreună cu Reprezentanța națională (parlamentul), dar și puterea executivă, împreună cu guvernul, miniștrii răspunzând atât pentru actele lor cât și pentru actele regelui, pe care le contrasemnau, în raport de competența pe care o aveau; putea opune dreptul de veto absolut (refuza sancționarea legilor – ceea ce a și făcut în trei ocazii minore); poate grația total sau parțial de pedepse, cu excepția pedepselor aplicate miniștrilor. De asemenea, el avea dreptul de a semna tratatele internaționale.

Instituit de către Cuza în 1864, parlamentul rămâne bicameral și potrivit Constituției de la 1866, Reprezentanța națională fiind alcătuită din **Senat și Adunarea Deputaților**. Trebuie remarcat că dacă prin vechea lege electorală moșierimea avea asigurată majoritatea parlamentară, potrivit noii Constituții reprezentarea în parlament era mai largă, facilitând obținerea majorității de către burghezie. Păstrarea votului censitar a reprezentat un balast pentru societate, ca și o sursă de nemulțumire pentru popor. Modificări ale acestor prevederi au fost făcute în timpul primului război mondial, când se desființează votul censitar, însă nu este introdus încă votul universal, așa cum dorea poporul. Erau încă impuse unele restricții, dar totuși se făcuse un pas deosebit de important: se introdusese votul obștesc, egal, direct și secret.

Constituția de la 1866 reflectă mai bine identitatea națională, fiind prevăzut expres că drepturile și libertățile constituționale puteau fi exercitate numai de către cetățenii români. Cetățenia română putea fi acordată străinilor doar în baza unor legi speciale și, până la 1879 când a fost modificat acest articol, nu puteau obține cetățenia română cei ce nu erau de rit creștin, așa cum reiese din art. 7 din legea fundamentală:

Art. 7. - Insusirea de Roman se dobandeste, se conserva si se perde potrivit regulilor statornicite prin legile civile. Numai streinii de rituri crestine pot dobindi impamentenirea.

Și pe plan civil și comercial apar noi reglementări, datorate în primul rând dezvoltării industriei și comerțului. Sunt date legi pentru încurajarea industriei, facilități pentru firmele care exportau produsele în Europa. Tot în contextul avântului luat de industrie, apar reglementări privind contractele de muncă, jurisdicția muncii și, pentru prima dată în România s-a reglementat unitar regimul pensiilor muncitorești pentru bătrânețe, boală și pierderea capacității de muncă.

O lege aparte pentru această perioadă o reprezintă **legea învoielilor agricole** din 1866. Dacă în contextul general evoluția este evidentă, legea în cauză constituie un mare pas înapoi făcut în materie. Potrivit ei, boierii aveau o serie de mijloace care derogau de la dreptul civil sau de la procedura civilă pentru a asupra pe cel ce le muncea pământul. Era vădită inegalitatea de tratament juridic dintre boier și țăran. Astfel, boierul avea dreptul de a apela la autoritățile administrative pentru a sili țăranii să presteze munca la care s-au obligat, recurgând chiar la "*manu militari*", adică la serviciile dorobanților. Proba datoriilor reciproce se făcea numai prin intermediul registrelor ținute de boieri, ceea ce este nedrept. Chiar dacă ar fi ținut și țăranul o evidență a prestațiilor sale și a drepturilor

lui, această probă nu ar fi fost primită. Mai mult, boierii se bucurau de o procedură specială dacă îi dădeau în judecată pe țărani, soluționarea litigiului revenind în competența autorităților administrative la care se făcuse învoiala. Dacă țărani în schimb ar fi dat în judecată pe boieri, ar fi trebuit să meargă pe calea dreptului comun, care solicita eforturi deosebite, atât financiare cât și de timp. Spre exemplu, dacă țăranul ar fi dorit să reclame că terenul dat avea o suprafață mai mică sau era de o calitate inferioară celui arătat în învoială, el trebuia să meargă la instanță. Dacă însă boierul pretindea de la țăran sume de bani, produse ori voia să îl oblige să lucreze, se adresa direct autorității administrative.

După realizarea mării uniri, statul român s-a confruntat din punct de vedere juridic cu problema unificării legislative. Au fost găsite două metode principale: cea a extinderii prevederilor din vechea Românie, aplicată mai ales în dreptul constituțional și în cel penal, și cea a elaborării unor noi acte normative, unice, care avea drept scop îndepărtarea legislației paralele. Formarea statului național unitar român a adus cu sine transformări importante în domeniile vieții sociale, politice și culturale. Apar situații noi, cum ar fi structura etnică a populației sau dezvoltarea economică inegală între vechiul regat și Transilvania. Acestea trebuia să le fie asociată o nouă lege fundamentală.

În 1923, cu toată opoziția unor partide politice, liberalii majoritari adoptă o **noua constituție**. Inspirată în mare parte de constituția de la 1866, care mai suferise între timp modificări, noua constituție s-a bucurat de o apreciere deosebită atât în interior cât și în afara granițelor țării. A fost una dintre cele mai moderne constituții ale vremii. Deși s-a afirmat că nu este decât o modificare a vechii constituții, deoarece mai bine de jumătate din ea se regăsește în cea nouă, principiile introduse sunt de o valoare indiscutabilă și aduc acea modernitate necesară noului stat. Astfel, proprietatea este pusă într-o nouă lumină, intervenind aici principiul subordonării proprietății private interesului național. Cu toate că micii deținători de terenuri au fost dezavantajați, au fost încurajați deținătorii de capitaluri. Mai mult, prin naționalizarea bogățiilor subsolului a fost îngădit capitalul străin în favoarea capitalului românesc. Constituția de la 1923 prevede că numai cetățenii români sau naturalizați români pot deține imobile rurale în proprietate în România, străinii bucurându-se doar de valoarea acestor imobile, precum și că toate bogățiile subsolului și zăcămintele miniere sunt proprietatea statului.

Deosebit de importante sunt: principiul controlului constituționalității legilor și principiul controlului actelor administrative, devenite principii constituționale de la 1923. Înalta Curte de Casație și Justiție era singura care putea proceda la controlul legilor și putea declara inaplicabil un text de lege, dar inaplicabilitatea opera numai asupra cazului judecat. Principiul controlului actelor administrative conferă instanțelor posibilitatea de a cenzura actele emise de autoritățile statului, cu excepția actelor de guvernământ. Aceste principii au fost aplicate însă mai înainte de a deveni constituționale. Din 1905, de la reorganizarea Înaltei Curți de Casație și Justiție, îi sunt date în competență și controlul actelor administrative. În ce privește controlul constituționalității legilor, izvorul îl constituie jurisprudența, care din 1912 argumentează, printr-o decizie a Tribunalului Ilfov, că orice instanță are dreptul de a verifica dacă o lege corespunde sau nu legii

fundamentale, deoarece toate instanțele au dreptul de a soluționa conflicte între legi; or, constituția este și ea tot o lege, dar care este superioară tuturor celorlalte. Ca urmare, instanța urmează a-i da prioritate, firesc, însă nu este necesar ca legea să îi permită expres controlul constituționalității legilor. Totuși, legea poate să îi interzică să facă un astfel de control, situație în care instanța este necompetentă. Îngrădirea aceasta urma să vină prin constituția de la 1923. Se impune observația că aceste principii le regăsim și azi în dreptul românesc, într-o formă foarte apropiată de cea de atunci.

Instituția regenței, prevăzută în constituție, își găsește aplicabilitate în anul 1927, când Carol al II-lea renunță la tron, iar Mihai era minor.

Sistemul electoral cunoaște și el transformări. Din 1917 este introdus **sistemul de vot universal**, iar în 1919 este chiar aplicat, în acel an avînd loc primele alegeri după desființarea votului censitar. Totuși, cristalizarea sistemului este încheiată de-abia în anul 1926. Se introduce **sistemul primei majoritare**, acesta servind intereselor partidelor mari, care l-au susținut.

* *

*

Începutul sec. XX este caracterizat prin transformări majore și în alte ramuri de drept, această știință fiind o disciplină nouă, iar societatea, aflată în plină dezvoltare, genera mereu situații noi, care trebuiau să fie reglementate prin lege. Deși modernizat, sistemul românesc de drept de-abia prinde contur după marile transformări. Într-o perioadă de timp relativ scurtă, România trece de la principate la stat național, ceea ce în condițiile concrete în care s-a desfășurat acest proces nu este de neglijat.